

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE
ZNANOSTI
KATEDRA ZA BIBLIOTEKARSTVO
Ak. god. 2015./2016.

Marta Stjepanović

**Zaštita knjižnične građe u slučaju prirodnih katastrofa – primjer
Općinske narodne knjižnice Drenovci**

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Ana Barbarić

Zagreb, rujan 2016.

Sažetak

Cilj rada je prikazati teoretski okvir vezan uz radove koji se dotiču teme zaštite pisane baštine u knjižnicama. Nadalje, cilj je konkretno predočiti kako se jedna knjižnica u praksi susrela s problemom prirodne katastrofe koja je prijetila uništavanju knjižnične građe. Knjižnice danas trebaju biti pripremljene na brojne opasnosti u zaštiti i čuvanju građe koje su, nažalost, sve češća pojava. Osim kvalitetne pripreme, potrebna je i obuka u širenju znanja vezanog uz adekvatno i primjereno rješavanje poteškoća. Zaštita građe u ovom radu odnosit će se prije svega na podizanje razine sigurnosti, zaštite okoline, načina pohrane i čuvanja građe kao i načine upravljanja građom zbog sprječavanja daljnjeg kemijskog propadanja i oštećenja.

Abstract

The aim of this thesis is to present the theoretical framework related to research papers that deal with the theme of preserving written heritage in libraries. Furthermore, the aim is to present how, in practice, a concrete library dealt with the problem of a natural disaster that threatened to destroy library materials. Nowadays, libraries must be prepared for numerous threats in preserving and keeping library materials, which are, unfortunately, becoming increasingly common phenomenon. Apart from high-quality preparation, there is a need for training and knowledge in adequate and appropriate difficulty solving. Library materials preservation in this work primarily refers to raising the security level, environment protection, the way of storing and keeping the materials, as well as the ways of managing the materials to stop further chemical deterioration and damage.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Zaštita knjižnične građe.....	2
2.1. Povijesni okvir.....	2
2.2. Definicija i značenje.....	4
2.3. Praktični dio zaštite.....	6
2.4. Načini upravljanja zaštitom knjižnične građe.....	7
2.5. Faze u planiranju mjera zaštite.....	9
3. Poplava – vrsta prirodne katastrofe.....	12
3.1. Sušenje namočene građe.....	13
3.2. Vlaga.....	14
3.3. Plijesni.....	15
4. Zakonski okvir zaštite knjižnične građe u Hrvatskoj.....	16
4.1. Zakon o knjižnicama.....	17
4.2. Pravilnik o zaštiti knjižnične građe.....	17
4.3. Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća.....	19
4.4. Zakon o sustavu civilne zaštite.....	20
5. Djelatnosti vezane uz zaštitu knjižnične građe u Hrvatskoj.....	22
6. Definiranje poteškoća zaštite knjižnične građe u Hrvatskoj.....	23
6.1. Istraživanja u hrvatskim knjižnicama.....	24
7. Općinska narodna knjižnica Drenovci.....	26
7.1. Poplave u Slavoniji 2014. godine.....	27
8. Zaključak.....	31
9. Literatura.....	32

1. Uvod

Knjiga je oduvijek predstavljala sredstvo prenošenja ljudskog znanja i iskustva. Danas knjiga obuhvaća ovu istu definiciju s naglaskom na otvorenost i dostupnost. Knjižnice su pak oduvijek izvršavale zadaću omogućavanja čitanja. Danas knjižnice imaju istu funkciju s bitnom transformacijom – kreiranje važnog informacijskog središta svakog pojedinca s novim modelima rada. Knjižničari bi možda i više nego ikad prije, trebali naglašavati važnost knjige. U vremenu multimedije i digitalizacije bitno je da upravo oni prezentiraju važnost koju knjiga ima za svakog pojedinca. Kažemo za knjigu da je memorija čovječanstva i pojedinih naroda, ali i memorija osjećaja i raspoloženja, svjetonazora i misli. Knjiga je neiscrpan izvor znanja koji utječe na naše stavove, razmišljanja i pogled na svijet, ona širi naše horizonte te nas emocionalno obogaćuje.

Svaka knjižnica ima svoje knjižnične fondove koji su tu radi korisnika. Dostupnost fondova zbog učenja, napredovanja, stjecanja znanja i vještina, odnosno izvora raznih informacija na jednom mjestu i jeste glavni smisao knjižnica. Međutim, fond nije dovoljno samo nabavljati i proširivati, treba ga znati čuvati i zaštititi kako bi bio dostupan što je moguće duže. Danas se knjižničari susreću s mnogim opasnostima koje mogu oštetiti ili pak trajno uništiti knjigu, pa se zbog toga sve veća pažnja počinje posvećivati osiguranju i očuvanju knjižnične građe. Zaštita građe ujedno je i zaštita kulturnog nasljeđa naroda. Ovaj rad dotaknut će se pojmova zaštite knjižnične građe, konzervacije, restauracije, ali i poteškoća s kojima se svaka knjižnica može susresti ako dođe do nesreće ili neplaniranih prirodnih katastrofa koje mogu ugroziti sigurnost i knjižnične građe i same zgrade u kojoj knjige obitavaju. Osim toga, u radu će biti riječi i o poplavi koja je zadesila istok Hrvatske u svibnju 2014. godine. Spomenut će se djelovanje Općinske narodne knjižnice Drenovci te način na koji je knjižnica reagirala u ovakvoj izvanrednoj i neplaniranoj situaciji. Unatoč svim nepogodama koje mogu zadesiti važnu kulturnu ustanovu kao što je knjižnica, postoji i ona najveća, a to je jednostavno sročio veliki Abraham Lincoln kazavši - "Postoje i gori zločini od paljenja knjiga. Jedan od njih je i njihovo nečitanje."¹ Zbog toga, važno je sveobuhvatno i temeljito pristupiti relativno nepoznatoj i malo razrađenoj temi upravljanja zaštitom jer time čuvamo kulturno blago za buduće generacije. Isto tako, potrebno je sustavno naglašavanje važne uloge knjižničara u modernom društvu kako bi promicali vrijednost koju čitanje knjiga donosi za svakog od nas osobno.

¹ <http://izreka.com/index.php/izreke/197-izreke-i-citati-o-knjigama> [stranica zadnji put posjećena 18.07.2016.]

2. Zaštita knjižnične građe

2.1. Povijesni okvir

Zaštita knjižne građe započela se intenzivno provoditi od sredine 20. stoljeća u području knjižničarstva. Budući da je ova tema oduvijek bila zanimljiva, kratko ćemo spomenuti i njen razvojni pregled kroz prošlost. Već su narodi antike uvidjeli da svaka knjiga ima određeni vijek trajanja i da bi bilo dobro zaštititi ju i produžiti njenu iskoristivost. Tako su stari Egipćani umakali papirus u cedrovo ulje te na taj način štitili knjigu od raznih štetočina poput crva koje su smatrali najvećim neprijateljima knjige.² Osim ovog napasnika, poteškoće su postojale i s vlagom zbog čega i jesu stari papirusi najviše propadali. I ovaj problem bio je također tako rano identificiran pa se na mjestu nekadašnjih knjižnica kasnije kod iskopina uočilo da su takve knjižnice bile sa sjeverne strane opasane dvostrukim stijenama. Pretpostavlja se da je to bila mjera kojom se pokušalo zaštititi knjige od sjeverne strane poznate po vlažnom i hladnom zraku.³ Postoje i zapisi iz antike, primjerice djelo Vitruvija, *De architectura* iz 1 st. pr. Kr. te djela Rimljanina Plinija Starijeg iz 1. stoljeća, *Naturalis historiae* i *Ab urbe condita*⁴ kod kojih se također iščitava način kako skrbiti o papiru i knjizi. Upravo Vitruvije u spomenutom djelu o graditeljstvu u poglavlju o gradnji knjižnica sugerira kako bi se knjižnice trebale graditi okrenute prema istočnoj strani jer je " (...) po njegovom mišljenju ovakav položaj ne samo najprikladniji zbog rasvjete, koja je za čitača najpogodnija, nego je i najmanje izvrnut djelovanju vlage, a vlaga, po njegovim riječima, podupire razvitak plijesni i moljaca, koji knjigu izjedaju i kvare."⁵ I u srednjem vijeku pa i ranom novom govori se o zaštiti građe, te o načinu na koji se knjiga može restaurirati i uvezati. U 18. stoljeću Gaetano Volpi piše *Razna korisna uputstva neophodna ljubiteljima dobrih knjiga*, a u tom istom stoljeću i Chantal piše svoj rad koji se tiče restauriranja knjižne građe pomoću kemijskih procesa. William Blades 1888. godine izdaje svoju knjigu *Neprijatelji knjiga*. Svijest o potrebi zaštite razvijala se postepeno i u svojim počecima bila je više posvećena zaštiti likovnih i graditeljskih spomenika.⁶ U 20. stoljeću još intenzivnije se razgovara o ovoj temi, a popularizacija teme se odražava kroz konferencije koje naglašavaju važnost zaštite. Nažalost, često su konferencije bile rezultat u tom periodu sve intenzivnijih i

² Čučković, D. Čuvanje i zaštita knjiga u knjižnicama. Zagreb : Kultura, 1956., 3.

³ Isto. Str. 4

⁴ Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011), 7.

⁵ Čučković, D. Čuvanje i zaštita knjiga u knjižnicama. Zagreb : Kultura, 1956., 4.

⁶ Savjetovanje o zaštiti bibliotečne građe (1 ; 1981 ; Zagreb). Zbornik radova, zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1982.,9.

češćih prirodnih katastrofa poput požara, poplava, ratnih razaranja i potresa.⁷ Upravo takva jedna prirodna katastrofa dogodila se u Italiji kada je rijeka Arno u Firenzi 1966. godine poplavila i napravila neizbrisivu štetu u Središnjoj nacionalnoj knjižnici.⁸ Ova poplava pridonijela je razvitku novih mjera pripravnosti u slučaju prirodnih katastrofa te razvoju novih tehnika i metoda u restauraciji i konzervaciji.⁹ "U 1970-im godinama uočljiva je povećana aktivnost u različitim područjima kao što su usavršavanje i razvoj novih metoda i tehnika zaštite građe, osmišljena poduka i obrazovanje konzervatora i knjižničara, uspostavljanje programa zaštite u pojedinačnim knjižnicama, bolja suradnja i objedinjavanje aktivnosti u području zaštite kao i intenzivnije znanstveno istraživanje ove problematike".¹⁰ Krajem osamdesetih godina 20. stoljeća, IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) kao krovna organizacija sve veću pozornost pridaje podupiranju širenja i prihvaćanja stručnih načela za restauraciju građe te njenu valjanu zaštitu.¹¹ IFLA tada kreće s projektom PAC (IFLA Core Activity on Preservation and Conservation), dok je u Sjedinjenim Američkim Državama formirana Komisija za zaštitu i pristup (Commission on Preservation and Access).¹² U tom periodu na zaštitu se gledalo površno jer su se najčešće rješavali problemi pojedinačnih primjeraka građe (vrijedne knjižne građe). U zadnjem desetljeću 20. stoljeća dolazi do većih pomaka te se zaštiti građe pristupa sustavnije i kvalitetnije pa se provodi "niz raznovrsnih aktivnosti kao što su primjerice nacionalni planovi zaštite te nacionalni programi preformatiranja."¹³ Tada, a još više početkom 21. stoljeća zaštita građe postaje važno istraživačko pitanje te broj objavljene literature o ovoj problematici postaje sve intenzivniji, a time i bliže širem krugu ljudi ili kako bi Croft rekao "na rubu je revolucije".¹⁴

U Hrvatskoj se problematikom zaštite knjižne građe stručnjaci počinju baviti 50-ih godina 20. stoljeća. U tom periodu osniva se Središnji laboratorij za konzervaciju i restauraciju koji djeluje

⁷ Harvey, R. *Preservation in libraries : principles, strategies and practices for librarians*. London : Bowker-Sauer, 1993. u Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. *Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 54, 1/2(2011), 7.

⁸ Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. *Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 54, 1/2(2011), 7.

⁹ Isto. Str. 8.

¹⁰ Isto. Str. 8.

¹¹ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 10.

¹² Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. *Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 54, 1/2(2011), 8.

¹³ Isto. Str. 8

¹⁴ Croft, J.A. *The preservation evolution : a review of preservation literature, 1999-2001*. // *Library Resources and Technical Services* 47, 2(2009) u Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. *Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 54, 1/2(2011), 9.

pri Hrvatskom državnom arhivu.¹⁵ Godine 1955. izrađen je hrvatski stroj za restauriranje "Impregnator".¹⁶ Razumljivo, uz stručnu aparaturu, u tom periodu dolazi i do pojačanog izdavanja stručne literature na hrvatskom jeziku koja govori o zaštiti i konzerviranju. Jedno od vrijednijih djela svakako je i knjiga Dane Čučković, *Čuvanje i zaštita knjiga u knjižnicama* iz 1856. Najviše se pisalo u 1960-im i 1980-im godinama, ali nažalost, vrlo mali broj stručnjaka doticao se ove teme.¹⁷ U periodu 60-ih godina prošlog stoljeća, na prostoru Hrvatske sustavnu zaštitu bibliotečne građe inicirao je Fond za unaprijeđenje kulturnih djelatnosti kada je tražio od Nacionalne i sveučilišne knjižnice da uz svoj redovan posao restauriranja knjižnične građe u određenom opsegu restaurira i građu ostalih knjižnica u Hrvatskoj. Tada se važnost posvećivala starim i rijetkim knjigama koje su često bile dotrajale.¹⁸ U 90-im godinama nešto se više ponovno govorilo o ovoj temi, ali s naglaskom na ratna razaranja koja su u tom periodu obilježila kako život tako i kulturne institucije u Hrvatskoj. Generalno gledano, kvalitetnog bavljenja zaštitom knjižne građe u Hrvatskoj nije bilo što je svakako pridonijelo nepovratnom izostanku kvalitetne zaštite knjiga.

Danas gledano, ovo istraživačko područje još uvijek je u povojima. Ipak, svjesniji smo nego ikad prije da se koriste brojne moderne i kvalitetne tehnike obnove, restauracije i konzervacije bibliotečne građe. Osim toga, sve veća pažnja posvećuje se pravilnoj i kvalitetnoj zaštiti i održavanju. Ipak, stručnjaci bi ponukani velikim prirodnim katastrofama koje su postale itekako učestale i nepredvidive trebali i dalje raditi na popularizaciji ovog važnog segmenta knjižničarstva.

2.2. Definicija i značenje

Svaka knjiga ima svoj vijek trajanja. Jedna od misija svake knjižnice trebala bi biti pravovaljana zaštita pojedine knjige kako bi što duže služila svojim korisnicima. Postoji niz opasnosti vezanih uz knjižničnu građu. To su: "priroda same građe, prirodne katastrofe i one koje prouzroči čovjek, okolina u kojoj se građa čuva [te] način postupanja s građom".¹⁹ I u prošlosti izrade knjiga, ali i danas, susrećemo se sa sličnim problemom. Tradicionalne knjižnične zbirke

¹⁵ Mušnjak, T. Četrdeset godina konzervacije i restauracije u Hrvatskom državnom arhivu. // Arhivski vjesnik 38(1995), 200.

¹⁶ Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011), 10.

¹⁷ Isto. Str. 10.

¹⁸ Savjetovanje o zaštiti bibliotečne građe (1 ; 1981 ; Zagreb). Zbornik radova, zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1982.,27.

¹⁹ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 12.

građene su od materijala organskog podrijetla koje su izložene prirodnom starenju koje se ne može zaustaviti, ali se može usporiti. U novijoj prošlosti, ponajviše publikacije proizvedene nakon 1850. godine, također imaju problem s brzim truljenjem jer je u tom periodu zbog velike proizvodnje knjiga pogoršana kvaliteta njihove izrade. Generalno, potrebno je shvatiti da svaka knjiga ima određeno vrijeme i da ni jedna knjiga nije besmrtna. Međutim, obično je to teško prihvatiti.

Prema IFLA-inim načelima za skrb i rukovanje knjižničnom građom pojam zaštita "(...) obično obuhvaća sva upravna, administrativna, financijska, kadrovska pitanja bitna za čuvanje i dobrobit knjižničnih zbirki. (...) [Z]aštita [se] posebno odnosi na postizanje određenog stupnja sigurnosti, nadzora nad okolinom, pohranu, čuvanje i postupanje kako bi se spriječilo daljnje kemijsko propadanje i knjižnična građa zaštitila od mehaničkih oštećenja".²⁰ Pojam konzervacije ovdje nije u prvom planu jer postoji jasna razlika. "Dok mnoge vrste zaštite može provesti osoblje koje nije za to posebno obučeno, konzervacijom se mogu baviti samo osposobljeni stručnjaci uz odgovarajuću opremu i materijale".²¹ Osim toga, konzervacija zahtijeva vrlo skupe uređaje i postupke pa je zapravo takav oblik obrade knjiga dostupan vrlo malom broju ustanova u svijetu. Pod ovim pojmom podrazumijevaju se "(...) određeni postupci koji se provode radi usporavanja propadanja i produljenja trajnosti predmeta izravnim djelovanjem na njegova fizikalna ili kemijska svojstva".²² Uz ova dva pojma, često se javlja i pojam restauracije. To je "(...) zahtjevan i složen postupak koji se može definirati kao svaki zahvat koji, uz poštivanje konzervatorskih načela te na osnovi prethodnih spoznajnih istraživanja svih vrsta, nastoji, u granicama mogućeg, vratiti objektivnu njegovu relativnu čitkost i, gdje je to potrebno, uporabu".²³

Zaštita se građe provodi radi što duljeg vijeka upotrebe odnosno želje da se pisana baština u izvornom obliku što dugoročnije koristi. Naravno, teško je predvidjeti hoće li građa koju danas smatramo važnom biti isto toliko cijenjena i u budućnosti. Na takve stvari ne možemo utjecati, pa je osnovna svrha zaštititi svu knjižničnu građu i omogućiti čitljivost što duže što većem broju korisnika.²⁴ Mjere zaštite svaka knjižnica provodi posebno jer se svaka mjera razlikuje ovisno o vrsti knjižnice.²⁵ Odgovornost zaštite mora funkcionirati na svim razinama neovisno o

²⁰ Isto. Str. 11.

²¹ Isto. Str. 11.

²² Isto. Str. 9.

²³ Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011), 6.

²⁴ Isto. Str. 4.

²⁵ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 12.

profesiji i hijerarhiji knjižnice. Svaki zaposlenik mora kvalitetno održavati svoj dio posla te se mora savjetovati u provođenju određenih postupaka s ostatkom knjižničnog osoblja. "Mjere zaštite u knjižnici moraju se prihvaćati, podupirati i poticati od najviših do najnižih razina".²⁶ Bespogovorno je da knjižnice preuzimaju glavnu odgovornost jer njihova definicija i kaže da one "prikupljaju, čuvaju i daju na korištenje"²⁷ građu. Međutim, odgovornost leži u svakom od nas koji smo na bilo kakav način u dodiru s knjižničnom građom. Zaštita se treba gledati u širim kontekstima. Tako Hasenay i Krtalić donose tri vida zaštite knjižne građe. Prva razina zaštite naziva se strateška razina, a obuhvaća radionice, seminare i konferencije na kojima bi se razgovaralo o budućim projektima i inicijativama vezanim uz zaštitu. Druga razina je tehnička, a odnosi se na eksperimentalne metode i tehnike zaštite te istraživanje uzroka oštećivanja knjižniče građe. Posljednja razina je operativna i podrazumijeva interakciju i zajedničko djelovanje svih informacijskih stručnjaka kroz razne aktivnosti i probleme s kojima se susreću u svom profesionalnom radu.²⁸

2.3. Praktični dio zaštite

Ne postoji univerzalno pravilo kojeg bi se sve knjižnice trebale držati. Svaka knjižnica trebala bi provoditi svoju jedinstvenu politiku zaštite s naglaskom na načelima koja bi ipak trebala biti zajednička većini knjižnica. Da bi knjižnica započela s procesom zaštite i skrbi u svojim zbirkaama potrebno je dobro procijeniti stanje građe u knjižnici te potrebne mjere zaštite. Potrebno je uvidjeti glavne poteškoće s kojima se pojedina knjižnica susreće. "Opasnosti će se razlikovati ovisno o ustanovi: od obnove sustava za otkrivanje vatre i dima, preko izrade cjelovitog programa zaštite od štetocina, do premještanja vrijedne zbirke fotografija u prostor sa stalnijom mikroklimom".²⁹ Procjene mogu izvršiti djelatnici same knjižnice ili vanjski savjetnici koji se odabiru ovisno o financijskim mogućnostima i politici pojedine knjižnice.

Procjene ne bi trebale biti previše opsežne i prema IFLA-inim smjernicama mogu se kategorizirati u četiri osnovne smjernice radi preglednijeg i boljeg uvida. To su:

²⁶ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 12.

²⁷ Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011), 4.

²⁸ Isto. Str. 4-5.

²⁹ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 14.

1. u zgradi treba procijeniti unutrašnje stanje kao i vanjsku strukturu, reći nešto o nastanku same zgrade te procijeniti potencijalne opasnosti iz okoline koje bi mogle biti prijetnja zgradi
2. pripravnost za slučaj katastrofe i spašavanje – procijeniti potencijalne opasnosti (prirodne ili one koje bi mogao uzrokovati čovjek), raspitati se postoje li kakve mjere koje bi mogle spriječiti opasnost ili katastrofu
3. okolina – odnosi se na mjere održavanja kvalitetnih klimatskih uvjeta unutar same zgrade u kojima se knjižnična građa nalazi te izdvojiti pojedinca koji bi trebao biti odgovoran za održavanje tih kvalitetnih mikroklimatskih uvjeta
4. zbirka – dati pregledan opis zbirke i njezin sadržaj (broj knjižne građe, vrsta, dužnih metara jedinice i slično) te dati povijesnu okosnicu odnosno odrediti kojem periodu knjige pripadaju.³⁰

Što se tiče segmenta financija, treba u startu prihvatiti da situacija nikada neće biti idealna i da će financije uvijek biti problematične. Međutim, to ne znači da se mjere predostrožnosti ne bi trebala provoditi što se do sada ujedno i pokazalo kao isplativija metoda nego nabava nove iste građe. "Skrb o knjižnoj građi ne mora značiti velik utrošak knjižničnih sredstava. Postoje mnoga razumna i ekonomična rješenja problema zaštite. Sve knjižnice trebaju shvatiti da su zaštita i održavanje zbirke jednako važne kao i njihova nabava, te da se prema tome trebaju rasporediti primjerena sredstva".³¹

2.4. Načini upravljanja zaštitom knjižnične građe

Prema članku Krtalić i Hasenay, postoji pet glavnih vidova od kojih se sastoji upravljanje zaštitom knjižne građe: strateško-teorijski vid, ekonomsko-pravni vid, obrazovni vid, materijalno-operativni vid te kulturološko-društveni vid.³²

Strateško-teorijski vid podrazumijeva formiranje pisanog dokumenta koji bi služio kao prva pomoć u donošenju odluka pri opasnostima i katastrofama. Ovakav pisani dokument trebao bi biti produkt zajednice koji se mora temeljiti na suvremenim teorijskim spoznajama na području zaštite. Za M. Foota politika zaštite je "(...) vidljiv izražaj namjere, znak pouzdanosti koji

³⁰ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 14-15.

³¹ Isto. Str. 16.

³² Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011), 12.

određuje i raspodjeljuje odgovornost vodstva, osoblja i korisnika neke ustanove. (...) Koristi se u zagovaranju kod prikupljanja financijskih sredstava, kod razvoja strategije zaštite i planiranja koherentnih programa zaštite (...) te služi kao *benchmark* za mjerenje kvalitete uspješnosti i vrednovanje postignutoga".³³ On mora sadržavati "opseg i obuhvat politike zaštite; svrh[u] i zadać[u] ustanove, filozofij[u] zaštite; sredstva; potrebe zbirke; povezanost s ostalim vidovima poslovanja knjižnice; sigurnost zbirke, pohran[u] i nadzor mikroklimatskih uvjeta; rukovanje zbirka (...), upravljanje rizikom, ažuriranje".³⁴ Također, potrebno je provoditi ovakav tip zaštite i na nacionalnoj i na razini pojedinačne ustanove. Naravno, dokument treba redovno nadopunjavati i on mora biti poznat svom osoblju knjižnice kako bi njegova funkcija i smisao bila ispunjena.

Ekonomsko-pravni vid smatra se bitnom karikom u lancu zaštite knjižnične građe. Prije svega, potrebna je svijest da financijsko stanje nikada neće biti idealno i da novčana potreba nikad neće biti apsolutno zadovoljena. Osim toga, važno je naglašavati važnost umjeravanja dijela novca namijenjenog za knjižnice upravo u sredstva za zaštitu građe. Naime, događa se da gotovo ništa od sredstava u praksi ne bude izdvojeno za ovaj dio knjižničkog poslovanja. Osim ovog segmenta izuzetno je važno kvalitetno poučavati osoblje. Tako P. Darling govori: "Financijska ograničenja u zaštiti su ozbiljne prepreke i nastaviti će to biti, ali dok područje zaštite ne dosegne točku u kojoj većina ljudi zna što treba biti napravljeno, nedostatak novca u usporedbi s potrebama i nije toliko značaja".³⁵

Obrazovni vid podrazumijeva stjecanje potrebnih znanja i vještina zbog kvalitetnog i pravilnog načina zaštite knjižnične građe. G. Matthews i S. Thebridge navode vrste znanja i vještina koje su potrebne za kvalitetnu zaštitu: svijest o problematici zaštite; upravljanje zgradom; upravljanje zbirka; tehnike konzervacije; financijsko planiranje i nadzor; upravljanje osobljem; politika i strategije; promoviranje i usavršavanje.³⁶ Podizanje svijesti o važnosti zaštite odnosi se i na zaposlenike ustanova (nisu svi zaposlenici ujedno i knjižničari), ali i na same korisnike. Kolektivno poučavanje o važnosti zaštite može biti kreativno ako se to učini

³³ Foot, M. Preservation policy and planning. // Preservation management for libraries, archives and museums / ed. by G. E. Gorman and S. J. Shep. London : Facet Publishing, 2006. Str. 20. u Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011), 13.

³⁴ Isto. Str. 16.

³⁵ Isto. Str. 20.

³⁶ Matthews, G. Preservation Training. // Handbook of library training practice and development, vol. 3. / ed by Alan Brine. Aldershot : Ashgate, 2009. Str. 88 i 89. u Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011), 22.

pomoću reklamnih materijala, izložbi ili npr. aktivnosti poput dijeljenja zaštitnih vrećica za vrijeme kišnih dana.³⁷ "Bez primjerenog obrazovanja i bez postojanja svijesti o potrebi zaštite, umanjuje se uspješnost svih ostalih vidova u upravljanju zaštitom. Stoga se može zaključiti kako je obrazovanost o problematici zaštite ključan vid u učinkovitom upravljanju zaštitom, a samim tim i ključno polazište u izgradnji modela upravljanja zaštitom".³⁸

Materijalno-operativni vid odnosi se na znanje o svojstvima materijala, poznavanje uzročnika oštećenja kao i poznavanje načina te metoda i tehnika preventivnih i korektivnih mjera zaštite i načina na koji će se građa učiniti dostupnijom i uporabljivom. Iako zaposlenici knjižnica ne moraju znati sve pojedinosti vezane uz ovaj vid zaštite knjižnične građe, važno je posjedovati neko generalno znanje o tome.

I zadnji vid zaštite je kulturološko-društveni vid zaštite koji podrazumijeva "ulo[gu] koju knjižnica ima u društvu, u kontekstu svrhe prikupljanja i čuvanja građe i davanja na korištenje, ali isto tako i u kontekstu stvaranja novih usluga ili usluga s dodanom vrijednosti kao doprinos društvenom razvoju".³⁹ Cilj bi trebao biti kreiranje novih usluga s kojima će se knjižnica profilirati i na taj način doprinositi društvenom razvoju i jačanju svijesti o vrijednosti pisane baštine.⁴⁰

2.5. Faze u planiranju mjera zaštite

Svaka nesreća unutar knjižnice može se ublažiti ako se pravovremeno i kvalitetno radi na planiranju mjera koje bi se provodile u slučaju prirodnih katastrofa ili većih nesreća. Prije nego što navedem pet ključnih mjera, trebalo bi definirati nekoliko pojmova važnih za ovu problematiku. Tako pojam *katastrofa* u ovom kontekstu označava: "(...) svaki iznenadni događaj koji prijeti sigurnosti ljudi i/ili oštećuje knjižničnu zgradu, zbirke ili usluge. (...) njihove su posljedice za knjižničnu građu iznimno teške i obimne. Najčešće dolaze neočekivano, no to ne znači da knjižnice ne mogu biti od određene mjere spremne reagirati ili se nositi s posljedicama".⁴¹ IFLA razlikuje dvije vrste katastrofa: prirodne i one izazvane djelovanjem

³⁷ Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011), 25.

³⁸ Isto. Str. 26.

³⁹ Isto. Str. 29.

⁴⁰ Isto. Str. 31.

⁴¹ Krtalić, M. ; Hasenay, D. ; Kiš, K. Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa : utjecaj ratnih iskustava na upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 55, 3/4(2012), 105.

čovjeka. Dok prirodne katastrofe obuhvaćaju orkane, poplave, potrese, vulkanske erupcije i pješčane oluje, u katastrofe izazvane djelovanjem čovjeka ulaze rat i terorizam, požari, poplave (prokišnjavanje krovova, puknuće instalacije) te eksplozije. *Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa* (eng. disaster management) predstavlja kvalitetnu pripremu mjera i organizaciju svih zaposlenika knjižnice te pravilnu raspodjelu sredstava i aktivnosti. Cilj je predvidjeti moguće opasnosti kako bi se moglo primjereno reagirati u neočekivanim situacijama. Upravljanje predstavlja više od formalnog plana napisanog za slučaj katastrofe te podrazumijeva i pismeno formuliranu problematiku vezanu uz financije, poučavanje osoblja i procjenu rizika.⁴²

Planiranje zaštite u slučaju prirodnih katastrofa i velikih nesreća obuhvaća pet glavnih aktivnosti selektirane u pet različitih faza: procjena ugroženosti, mjere preventivne zaštite, mjere pripravnosti, spašavanje te saniranje posljedica.⁴³ Procjena ugroženosti odnosi se na pokušaje identificiranja svih mogućih vanjskih i unutrašnjih opasnosti koje prijete određenoj zgradi odnosno fondu unutar zgrade. Unutrašnji problemi koji se spominju u ovoj fazi planiranja su npr: navođenje postojanja vlage (objasniti koji su uzroci i posljedice postojanja vlage), kiše i vjetar (mogu remetiti normalan rad knjižnice ako je knjižnica smještena na neprikladnom mjestu poput podruma), prepoznavanje vanjskih i unutarnjih materijala od kojih je zgrada građena. Osim toga, treba procijeniti stanje spremišta odnosno potencijalne rizike (npr. stanje instalacija). Međutim, postoje i vanjske opasnosti koje treba na vrijeme prepoznati. Treba uvidjeti na kakvom se mjestu zgrada nalazi (trgovačko središte, ruralni predio, industrijska zona i slično) te postoje li moguće opasnosti zbog industrije (zagađenje, prašina, smog...) ili su pak prirodni rizici veći (velike rijeke u blizini, jezera, zračne luke...)⁴⁴ Osim prepoznavanja opasnosti, u ovoj fazi treba provjeriti postojeće preventivne mjere poput otkrivanja postojanja sustava za detektiranje dima, vatre ili vode; treba provjeriti postoje li automatski sustavi za gašenje požara; posjeduje li zgrada gromobran; ima li zgrada pisani plan pripravnosti koji bi pomogao u slučaju katastrofe; postoji li određen zaposlenik ustanove koji bi trebao biti glavni odgovorni pojedinac te radi li se sigurnosna kopija računalnih podataka? Preventivne mjere odnose se na drugu fazu planiranja koji zahtjeva poduzimanje određenih mjera kao posljedica prepoznavanja vanjskih i unutrašnjih opasnosti koje su kao takve prepoznate u prvoj fazi – fazi procjene ugroženosti. Prevencija obuhvaća sve mjere kojima se sprječava neki nemili događaj. Sve vezano uz prevenciju zgrade treba biti posavjetovano s

⁴² Isto. Str. 106.

⁴³ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 20.

⁴⁴ Isto. Str. 20-21.

nadležnim i zaduženim službama (provjera instalacija, kanalizacije, kotlovnice).⁴⁵ Npr. preventivne mjere u slučaju vlage odnosile bi se na redovito praćenje temperature i relativne vlažnosti zraka, korištenje aparata za odvlaživanje te redovito zračenje i provjetravanje. Preventivne mjere u slučaju životinja, nametnika, kukaca ili puževa obuhvaćale bi redovito održavanje čistoće i kontrole prostora i posudbenog fonda, zabrane unošenja hrane i pića u prostorije knjižnice, moguće postavljanje mamaca za glodavce i tome slično. Dakle, nakon procjene rizika dobiva se uvid u problematiku i poteškoće s kojima se zgrada susreće. U skladu s tim trebaju se razmotriti konkretne aktivnosti u odnosu na različite čimbenike. Ti čimbenici odnose se na okolinu zgrade, konstrukciju zgrade, sigurnost, spremišta, osiguranje, zaštitu od vode te zaštitu od požara.⁴⁶ Osim toga, potrebna je i preventivna mjera u metodi pohranjivanja građe i stavljanja na police. Tako IFLA savjetuje da bi građa trebala biti pohranjena na policama koje su odvojene makar deset centimetara od poda kako bi se umanjila opasnost od oštećivanja tijekom poplava. Također, važno je koristiti police koje bi s gornje strane trebale biti zatvorene jer će tako građa biti zaštićena kako od vode, tako i od prašine i svjetla.⁴⁷ Vezano uz okolinu zgrade, treba razmotriti izgradnju zaštitnih elemenata poput pregradnih zidova za zaštitu od odrona zemlje ili udara vozila u zgradu te odvodnih kanala za otklanjanje ili zadržavanje poplave. Na prozorima i vratima trebale bi se nalaziti zaštitne rolete za slučaj oluje. Drveće koje se nalazi u blizini zgrade trebalo bi skratiti kako ne bi oštetilo zgradu za vrijeme oluja.⁴⁸

Mjere pripravnosti obuhvaćaju: jasno opisane dijelove knjižnice te mjesta na kojima se nalaze ključni uređaji koji mogu pomoći u iznenadnim nesrećama (npr. protupožarni aparat); jasno navedeni kontakt brojevi određenih službi (vatrogasci, policija, hitna pomoć); jasno napisana lista prioriteta u slučaju spašavanja knjižne građe; navedena lista prioriteta u slučaju spašavanja opreme (pisači, kompjuteri, namještaj, itd.); navođenje alternativnog mjesta gdje se građa može prenijeti; financijska dokumentacija koja definira sredstva s kojima knjižnica raspolaže za saniranje posljedica; navođenje podataka o osiguranju (npr. podaci o načinu primanja pomoći) i tome slično.⁴⁹ Plan spašavanja građe četvrti je stupanj aktivnosti pri planiranju za slučaj opasnosti. Napismeno treba biti objašnjeno što se mora poduzeti za vrijeme katastrofe: od alarmiranja hitne službe, obavještanja odgovorne osobe te sazivanja tima za spašavanje, poduzimanja manjih zahvata (poput gašenja iz struje električnih uređaja), evakuacija ljudi i

⁴⁵ Isto. Str. 22.

⁴⁶ IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo. 2013, 15-19.

⁴⁷ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 43.

⁴⁸ Isto. Str. 43.

⁴⁹ Isto. Str. 23.

imovine do opisivanja puta kojima bi evakuacija bila najjednostavnija i najsigurnija. Nadalje, potrebno je imati napismeno opisane postupke nakon katastrofe ako je ulazak u zgradu dozvoljen, ustanoviti štetu, dokumentirati štetu tijekom postupka spašavanja (fotografirati, pisati zapise, čak koristiti i videozapise ako je moguće⁵⁰), procijeniti potrebe evakuacije građe i opreme, pokušati stabilizirati temperature prostorija odnosno regulirati mikroklimatske uvjete zbog sprječavanja daljnje štete, itd. Važno je naglasiti da se na početku ništa ne baca jer postoji mogućnost da se vrijednost većeg dijela može obnoviti.⁵¹

Saniranje posljedica posljednja je faza pripremnog plana u slučaju opasnosti u knjižnicama. Ako do nesreće nažalost dođe, potrebno je odrediti prioritete u procesu konzervacije građe. Korisno je savjetovanje sa stručnjacima o tome koje su najprikladnije metode čišćenja i restauriranja građe. Osim toga, važno je selektirati građu za konzervaciju, otpis, zamjenu ili uvez. Treba i razmisliti o mogućim propustima u prevenciji zaštite knjižnica te prilagoditi plan spašavanja novostečenim iskustvom.⁵² Cilj je uspostaviti normalno stanje čim prije te barem i djelomično obnoviti uslugu za korisnike relativno brzo (makar i u alternativnom prostoru) zbog javne percepcije ustanove te osiguravanja i poticanja podrške javnosti, psiholoških čimbenika vezanih uz osoblje te na koncu zbog samih korisnika.⁵³

3. Poplava – vrsta prirodne katastrofe

Prema podjeli V. Dadić i E. Sarić pod oštećenjima izazvanim elementarnim nepogodama podrazumijevamo potrese, požare, poplave i ratna razaranja.⁵⁴ Takav oblik nepogode jako je neugodan, gotovo nepredvidiv i nastupa iznenada. Zaštita u takvim situacijama je izuzetno teška i rijetko kad se nešto može poduzeti kako bi se katastrofa spriječila, ali su zato moguće preventivne mjere koje mogu ublažiti posljedice. Osim toga, važno je u trenucima većih nesreća i katastrofa ostati pribran te znati što prvo učiniti.⁵⁵ U ovom radu, najviše riječi biti će o elementarnoj nepogodi zvanoj poplava. Poplava može nastati izlivanjem neke rijeke, ali može

⁵⁰ After the Flood : Emergency Stabilization and Conservation Measures dostupno na: <http://cool.conservation-us.org/byorg/nps/npsafter.html>]

⁵¹ After the Flood : Emergency Stabilization and Conservation Measures [dostupno na: <http://cool.conservation-us.org/byorg/nps/npsafter.html>]

⁵² Isto. Str. 24.

⁵³ IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012, 24.

⁵⁴ Dadić, V. ; Sarić, E. Osnove zaštite bibliotečne građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1973, 101.

⁵⁵ dobre savjete daju nam kratke upute u Dokumentu od Laszlo, Ž. ; Perčinić, K.B. ; Stublić, H. Što činiti u slučaju nesreće, velike nesreće ili katastrofe? //Muzej u kriznim situacijama. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2010.

nastati i zbog tehničkog kvara na cijevima. "Vrsta oštećenja uvijek je jednaka, samo se razlikuju oštećenja po opsegu".⁵⁶ Dakle, oštećenje kod izlivanja rijeke većinom je veće jer je puno teže provoditi akciju spašavanja građe kod takvih izvanrednih situacija. U većini takvih situacija količina vode je izuzetno velika. Dadić i Sarić⁵⁷ naglašavaju da je jedini način brzog spašavanja građe brzo sušenje knjiga iako treba biti svjestan da takav način zaštite dosta oštećuje građu.

Kada se izlila rijeka Arno u Firenci 1966. godine gotovo sve kulturne institucije toga dana doživjele su sličnu sudbinu. Bujica rijeke je nosila sve pred sobom, a jedna od najviše nastradalih građevina bila je Središnja nacionalna knjižnica (Biblioteca Nazionale Centrale Firenze) u kojoj je uništeno više od milijun svezaka knjižnične građe, a od toga su najviše bili uništeni časopisi i rijetki rukopisi, zbirke grafika te geografske karte i plakati čuvani iz Drugog svjetskog rata. Tako je u samo jedan dana nestala gotovo trećina ukupnog fonda, a uz svu tu nesreću, uništen je bio i cijeli kartični katalog.⁵⁸ To su na svu sreću rjeđi slučajevi poplava, ali moramo biti svjesni, da se to može dogoditi svakome. Štete pak nastale tehničkim kvarom manje su teške i lakše za saniranje. Ovakve nesreće čak je moguće i spriječiti redovitom kontrolom i održavanjem cijevi. Treba voditi računa da što manji broj cijevi prolazi kroz spremište s knjigama, a knjige pokušati smjestiti tako da ako cijevi i popuste ne prskaju direktno na knjige. Zanimljivo D. Čučković u svojoj knjizi poplave gotovo i ne spominje te probleme s vodom identificira kao probleme s vlagom.⁵⁹ Međutim, u posljednje vrijeme sve veći broj znanstvenika upućuje na klimatske promjene te naglašava pojačanje njihovih intenziteta u budućnosti. Zbog toga se mogu očekivati i ekstremne količine oborina koje mogu biti iznimna opasnost i za ljudske živote, ali i za kulturna i ostala dobra.⁶⁰

3.1. Sušenje namočene građe

Poplave su opasnosti koje sve češće prijete knjižnicama. Potrebno je poznavati metode sušenja namočene građe. Postoji nekoliko vrsta sušenja različite knjižne građe: sušenje na zraku; umjetno sušenje; sušenje zamrzavanjem; sušenje grijanjem u vakuumu i sušenje zamrzavanjem u vakuumu. Svaki od postupaka različit je i ima svoje prednosti, ali i nedostatke. Ovisno o

⁵⁶ Dadić, V. ; Sarić, E. Osnove zaštite bibliotečne građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1973, 108.

⁵⁷ Dadić, V. ; Sarić, E. Osnove zaštite bibliotečne građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1973, 108.

⁵⁸ <http://www.ffzg.unizg.hr/kspuff/velika-poplava-u-firenci-1966-godine/> [stranica zadnji put posjećena 20.07.2016.]

⁵⁹ Čučković, D. Čuvanje i zaštita knjiga u knjižnicama. Zagreb : Kultura, 1956, 22

⁶⁰ http://www.platforma.hr/images/dokumenti/Procjena_rizika_RH_FINAL.pdf [stranica zadnji put posjećena 20.07.2016.]

moogućnostima, potrebama i vrsti građe određuje se i način sušenja namočene građe. Sušenje na zraku najpraktičniji je i financijski najisplativiji način sušenja građe. Međutim, takav način spašavanja građe možemo iskoristiti kod sušenja vlažne, ali ne i sasvim mokre građe. Općenito, važno je pažljivo odrediti karakteristike građe i na temelju toga odrediti kvalitetan način sušenja.⁶¹ "Vlažna se knjiga otvori držanjem za rubove, a listove se potom osuši sušilom za kosu ili umetanjem bugačica. Iako je ovo uspješna tehnika koja ne traži skupu opremu ili materijale (sušila za kosu i bugačice), ona je naporna, dugotrajna i uglavnom završava određenim mehaničkim deformacijama".⁶² Nadalje, posebnu pažnju traži i građa pisana tintom ili bojama koje se tope u vodi. Cilj je ublažiti razlijevanje tinte, a to se ponekad može postići ako se ovlaženi list položi na bugačicu, a druga bugačica se stavi s druge strane ovlaženog lista. Tako je moguće upijanje viška vode. Za ovakve vrste dokumenata cilj je u što kraćem roku odvojiti dokumente i položiti ih na svaku pojedinu bugačicu. Vodene mrlje pojavit će se nakon sušenja ovakvih dokumenata, a možemo ih identificirati po smeđoj boji koja se lako uklanja pranjem u tekućoj mlakoj vodi.⁶³ Fotodokumenti također zahtijevaju poseban način popravka jer od vode emulzija bubri i odvaja se od podloge. Prvo bi trebalo fotodokumente lagano prebrisati i odstraniti blato, prašinu i slične nametnike. Nakon toga bi najprikladnije bilo osušiti građu na aparatu za sušenje fotografija (ona koja se koristi i za izradu fotografija). Ako je to pak neizvedivo, najbolje bi bilo sušenje na zraku.⁶⁴

3.2. Vlaga

Svaka vrsta knjižne građe traži posebne uvjete tako da treba imati na umu kako ne postoji idealna vrijednost za sve vrste knjižnične građe. Suprotno, određena optimalna vrijednost za jednu vrstu građe može biti izrazito loša za drugu vrstu građe. Na primjer, filmovima, magnetnim vrpčama i digitalnim zapisima pogoduju niske temperaturne vrijednosti i relativna vlaga (RV), dok npr. dokumentima napisanim na pergameni odgovara vlaga veća od 50%. Postoje znanstvena istraživanja koja su dokazala kako je za papir najpogodnija stalna, niska temperatura (ispod 10°C) i relativna vlaga (30-40%). "Kemijske reakcije u organskim materijalima brže se odvijaju kada temperatura i vlaga rastu. Razlog je tome što vlaga katalizira kemijske reakcije, a povećana ih temperatura ubrzava".⁶⁵ Utjecaj temperature izričito je

⁶¹ Čučković, D. Čuvanje i zaštita knjiga u knjižnicama. Zagreb : Kultura, 1956, 109.

⁶² IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 24.

⁶³ Čučković, D. Čuvanje i zaštita knjiga u knjižnicama. Zagreb : Kultura, 1956, 110.

⁶⁴ Isto. Str. 110.

⁶⁵ IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 28.

značajan za knjižnu građu. Tako treba znati da svako povećanje temperature za 10°C udvostručava mogućnost propadanja građe i svako snižavanje temperature smanji za pola mogućnost propadanja. Topli zrak ako je spojen s niskom razinom vlage dovodi do sušenja određene građe i obrnuto, topli zrak koji sadrži veliki postotak vlažnosti dovodi do pojačane mogućnosti razvoja plijesni i omogućava razvijanje uvjeta koji su pogodni kukcima i ostalim štetočinama.⁶⁶

Važno je u skladu s utjecajem lokalnih klimatskih uvjeta na relativnu vlagu pokušati održati optimalne uvijete za najveći dio građe koji određena knjižnica posjeduje. Ako uzmemo u obzir da je naše podneblje područje umjerene klime s toplim ljetima i hladnim zimama, trebamo u startu znati da je održavanje optimalnih uvjeta otežano. Naime, relativna vlaga može biti prihvatljiva ljeti, ali kada se po zimi grije, zrak je većinom preko dana suh i vruć, dok se po noći kada je grijanje ugašeno, temperatura spušta i zrak postaje hladan, ali i vlažan. Te promjene nažalost utječu na brže propadanje građe. Usprkos tome, cilj je knjižničnu građu čuvati u stabilnoj okolini u kojoj nije ni prevruće ni prehladno, koja nije ni prevlažna ni presuha. "Mnogo su se puta nastojale pronaći "idealne" vrijednosti temperature i relativne vlage. Međutim, pokazalo se da je zbog velikih troškova nepraktično i nerealno održavati istu temperaturu u zgradi ili spremištu tijekom cijele godine, osobito u područjima s ekstremnim promjenama temperature".⁶⁷ Zaključno, optimalna vrijednost vlage ovisi kao što smo primijetili o mnogim faktorima (od samih lokalnih uvjeta, svojstava građe do raspoloživih sredstava za nadzor mikroklimatskih uvjeta) te je zbog toga najvažnije čuvati građu u okolini koja drži konstantne vrijednosti.

3.3. Plijesni

Za razvoj plijesni najpogodnija je visoka vlažnost zraka (iznad 65% RV) te tama i slaba cirkulacija zraka. Posebno je neugodno ako dođe do kombinacije tame i vlage jer "to znači sigurnu propast i uništenje svake knjižne zbirke".⁶⁸ Plijesni mogu donijeti štetu papiru i knjižnoj građi općenito te se treba stručno i na vrijeme boriti s poteškoćama kod pojave plijesni, ali i omogućiti pravilno održavanje pogodnih uvjeta kako bi se, ako je moguće, spriječilo njeno pojavljivanje. Preventivne mjere podrazumijevaju održavanje umjerene temperature i

⁶⁶ Isto. Str. 28-29.

⁶⁷ Isto. Str. 29.

⁶⁸ Čučković, D. Čuvanje i zaštita knjiga u knjižnicama. Zagreb : Kultura, 1956, 24.

relativne vlage u prostoriji (ispod 29°C i 65% RV), održavanje čistoće prostorije usisavanjem i provjetranjem, biljke se ne smiju uzgajati u prostorijama, a građu treba redovito provjeravati. Ako pak dođe do pojave plijesni potrebno je znati određene postupke. Važno je ne pokušavati samo otkloniti plijesan ako je riječ o jakoj infekciji nego se pokušati savjetovati sa mikrologom jer je česta pojava plijesni koje mogu uzrokovati glavobolju, mučninu, nadražiti oči i kožu i nos. Uz to, potrebno je znati da postoje dvije vrste plijesni – aktivna i neaktivna. Aktivna je vlažna dok se neaktivna plijesan prepoznaje po tome što je suha i lako se mrviti. Kako bi se spriječilo daljnje širenje plijesni, knjižničar ima par mogućnosti postupanja s takvom građom. Prvo, takvu građu treba smjestiti u suhu kutiju u koju se stavi papir te sredstvo za odvlaživanje. Druga mogućnost je sušenje građe koja sadrži plijesan u prostoriji koja ima vlažnost zraka manju od 45% RV i odvajanje od ostatka građe. Za lakše slučajeve nije potrebna specijalna oprema. Plijesni se mogu ukloniti s usisavačem, pri čemu je HEPA (high efficiency particulate air) usisavač najkvalitetniji jer sadrži kvalitetne filtere koji efikasno pročišćuju nametnike.⁶⁹

Kod saniranja zaraženog područja potrebno je pronaći uzrok pojave. Prostorija se mora temeljito očistiti prije nego se građa u nju vrati. Čišćenje podrazumijeva upotrebu sredstava koji se inače koriste u kućanstvu. Nadalje, potrebno je odrediti relativnu vlažnost u prostoriji do 55% vlažnosti. Trebalo bi provjeriti i izljuje li se negdje voda i ima li to odraza na zidovima, a police i podovi moraju se očistiti usisavačima, a nakon toga i sredstvima za čišćenje.⁷⁰

4. Zakonski okvir zaštite knjižnične građe u Hrvatskoj

U Hrvatskoj kao i u svakoj pravno reguliranoj državi postoje propisi vezani uz zaštitu knjižnične građe. Kod nas postoji nekoliko pravnih akata o kojima će na sljedećim stranicama ovoga rada biti nešto više riječi. O problematici zaštite knjižne građe u Hrvatskoj govori se u Zakonu o knjižnicama (NN 105/1997), Pravilniku o zaštiti knjižnične građe (NN 52/2005), Pravilniku o procjeni ugroženosti od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća, Standardu za školske knjižnice (NN 34/2000), Zakonu o zaštiti i spašavanju, ali tu vrijede i IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom, IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa, a bilo bi korisno i da svaka knjižnica (bilo koje vrste) u skladu s profesionalnom etikom i poteškoćama s kojima se susreće, izradi svoj vlastiti Pravilnik o zaštiti knjižne građe.

⁶⁹IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003, 32-34.

⁷⁰ Isto. Str. 34.

4.1. Zakon o knjižnicama

Važeći Zakon o knjižnicama na snazi je od 25. lipnja 2009. godine. Članci pod brojem 45. i 46. govore upravo o zaštiti knjižnične građe. Tako članak 45. st. 1. kaže: "Knjižnice su dužne poduzimati mjere za zaštitu i čuvanje knjižnične građe prema pravilniku o zaštiti knjižnične građe, što ga na prijedlog Hrvatskoga knjižničnog vijeća donosi ministar kulture uz prethodnu suglasnost ministra prosvjete i športa i ministra znanosti i tehnologije".⁷¹ Stavak 2. i 3. istog zakona kaže: "Na jedinstvene i rijetke primjerke knjiga, zbirke knjiga, rukopise i drugu knjižničnu građu koja ima obilježja kulturnog dobra, odnosno koja je od posebnog značenja ili vrijednosti, primjenjuju se i propisi o zaštiti kulturnih dobara te se ta građa može koristiti samo pod posebnim uvjetima." / "Uvjete korištenja knjižnične građe, knjižnice uređuju svojim općim aktom".⁷² Kao što je vidljivo iz samog teksta, knjižnice su glavne odgovorne za zaštitu i čuvanje građe, ali u ovom zakonu se ne opisuje detaljno na koji se to način treba provoditi nego nas Zakon o knjižnicama upućuje na druga dva zakona – Zakon o zaštiti knjižnične građe te na Propis o zaštiti kulturnih dobara. Još je bitno spomenuti stavak u ovome zakonu koji govori da bi svaka knjižnica trebala imati svoje uvjete korištenja knjižne građe, a da bi to trebala materijalizirati općim aktom. Razumljivo, uz sve zakone, svaka je knjižnica ipak posebna na svoj način i svaka se susreće s raznim situacijama i poteškoćama. Zbog toga je logično da svaka pojedina knjižnica ima vlastiti personalizirani akt o rukovanju građom.

4.2. Pravilnik o zaštiti knjižnične građe

Pravilnik o zaštiti knjižnične građe donio je ministar kulture 2005. godine na prijedlog Hrvatskog knjižničnog vijeća uz prethodnu suglasnost ministra znanosti, obrazovanja i sporta. Ovaj zakon puno je sadržajniji od Zakona o knjižnicama i donosi važne smjernice o zaštiti i očuvanju građe kao i mjere koje definiraju kako se knjižnična građa mora koristiti te koji su sve uvjeti čuvanja, ali i načini pohrane građe. I ovaj zakon, kao i prethodno navedeni izdvaja tzv. zaštićenu građu odnosno građu koja ima svojstvo kulturnog dobra te se o njoj u Pravilniku donosi rješenje o posebnoj preventivnoj zaštiti i skrbi. Ovaj Pravilnik detaljno opisuje uvjete čuvanja knjižnične građe, načine pohrane i prenošenja knjižnične građe, načine obilježavanja i pregledavanja knjižnične građe, načine opremanja i prenošenja građe na druge medije,

⁷¹ <http://www.zakon.hr/z/745/Zakon-o-knji%C5%BEnicama> [stranica zadnji put posjećena 25.07.2016.]

⁷² Isto.

popisivanje i evidentiranje zaštićene građe i načine postupanja sa zaštićenom građom. Osim ovih mjera, zakon donosi i načine na koje se treba osigurati zgrada te osnovne mjere zaštite knjižnične građe. Izdvojila bih članak 3. koji kaže: "Knjižnice su dužne sustavno provoditi osnovne mjere zaštite svoje građe i to zaštitu od poplave, požara, provale, elementarnih nepogoda i ratnih razaranja".⁷³ Dalje u nastavku članak govori o važnosti instaliranja sigurnosnih sustava (protuprovalnih, vododojavnih, protupožarnih i slično). Ono što bih posebno istaknula kao važnu stavku ovog Pravilnika je članak broj 4. koji kaže: "Ravnatelj samostalne knjižnice, odnosno voditelj knjižnice u sastavu dužan je u roku od godine dana od donošenja ovoga Pravilnika donijeti Plan mjera za slučaj opasnosti iz članka 3. ovoga Pravilnika i odrediti osobu odgovornu za njegovo provođenje. Pri izradi plana potrebno je voditi računa o posebnostima knjižnice i knjižnične građe (vrsta građevinskog objekta, okoliš, vrsta i starost građe i sl.)".⁷⁴

U članku 5. navedeni su obvezni elementi Plana mjere za slučaj opasnosti, a oni uključuju:

1. procjenu ugroženosti tj. utvrđivanje opasnosti za zgradu i građu,
2. mjere preventivne zaštite kojima se uklanja ili umanjuje opasnost za zgradu i građu,
3. mjere pripravnosti koje obvezno sadrže:
 - a) popis postupaka za slučaj opasnosti
 - b) opis spašavanja građe s prioritetom spašavanja
 - c) popis opreme potrebne za spašavanje
 - d) popis zaposlenika knjižnice koji obvezno sudjeluju u spašavanju i zbrinjavanju građe i popis dragovoljaca izvan knjižnice.
 - e) način osiguranja prostora privremene pohrane građe
 - f) način saniranja posljedica s prioritetom saniranja oštećenja zgrade i građe
 - g) popis stručnjaka za konzervaciju građe.
4. plan spašavanja građe tijekom i neposredno nakon slučajeva iz članka 3. ovoga Pravilnika

⁷³ <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html> [stranica zadnji put posjećena 25.07.2016.]

⁷⁴ Isto.

5. plan saniranja posljedica tj. saniranja oštećenja i restauriranja građe, uz obvezan popis stručnjaka za konzervaciju građe.⁷⁵

4.3. Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća

Ovaj Pravilnik⁷⁶ donesen je 2009. godine na sjednici Vlade Republike Hrvatske, a izrada dokumenta pripisuje se Državnoj upravi za zaštitu i spašavanje. Cilj dokumenta je definirati opasnosti i rizike koji mogu ugroziti Republiku Hrvatsku. Ovakav pravilnik omogućava regulaciju procjene ugroženosti populacije, njihovih materijalnih i kulturnih dobara te sugerira načine izrade planova za zaštitu i spašavanje. Procjenjuju se moguće katastrofe i razrađuju mogućnosti njihovog nastanka, ali i posljedice te se navode sredstva koja su u takvim situacijama ključna kao i njihova spremnost za djelovanje u zaštiti i spašavanju. Članak 7. govori o četiri vrste opasnosti i prijetnje koje bi mogle izazvati nastanak katastrofe – prirodne, tehničko-tehnološke, nesreće koje se najčešće događaju prilikom prerade, skladištenja i drugih akcija u kojima se obavljaju radnje s opasnim tvarima i četvrto, ratna djelovanja i terorizam. Izdvojila bih i članak 8. ovog zakona koji govori o poplavi. Hrvatska, pogotovo njen panonski dio na visokom je stupnju ugroženosti od poplava. Naime, Hrvatska je smještena unutar velikog dunavskog bazena. Sava i Drava te njihove pritoke obuhvaćaju velik dio panonskog teritorija i predstavljaju direktnu opasnost. Popratni rizik je i gotovo 50% teritorija koje je niže od 200 m nadmorske visine pa su poplave ovdje velika opasnost. Problem predstavljaju i poplave u urbanim sredinama u kojima u kratkom periodu zna pasti velika količina kiše pa zbog guste naseljenosti stanovništva na relativno malim prostorima često znaju nastati materijalne štete.⁷⁷ Iako su intenzivne gradnje zaštitnih sustava zabilježene u 20. stoljeću, nova poplava u Slavoniji 2014. godine dokazala je da se s prirodnom nikad ne zna i da nam i dalje prijeti opasnost od izlivanja velikih rijeka. Zbog toga i ova Procjena naglašava da su preventivne mjere izuzetno bitne i da su puno ekonomičnije od procjene štete nakon poplave. Zanimljiv je i podatak da Procjena za rijeku Savu uopće ne spominje slavonski krajnji istok koji je bio poplavljen u 2014. godini kao rizičan kraj nego se pak navode Požeški kraj, Ogulin, Gorski kotar i Lika. Trebamo biti svjesni činjenice da je Republika Hrvatska na visokom stupnju ugroženosti od poplava.

⁷⁵ pogledati poglavlje 2.5. Faze u planiranju mjera zaštite

⁷⁶ Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća /Republika Hrvatska, Državna uprava za zaštitu i spašavanje. Zagreb, 7. svibnja 2009. Dostupno na: <http://www.duzs.hr/news.aspx?newsID=8011&pageID=1> [stranica zadnji put posjećena 21.07.2016.]

⁷⁷ Isto. ; Barbarić, A. Plan za slučaj katastrofe – imaju li ga i trebaju li ga hrvatske knjižnice? : (na primjeru knjižnica Sveučilišta u Zagrebu). // 12. Dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str.4.

Iako imamo mjere zaštite i adekvatne razine sigurnosti u većini krajeva, rizici postoje pa je i procijenjeno da poplave potencijalno ugrožavaju oko 15% državnog kopnenog područja. Pravilnik kaže da bi trebalo donijeti procjenu od prirodnih katastrofa tako da se procjena razdjeli na potencijalnu opasnost i posljedicu koju takva vrsta nesreće donosi što za stanovništvo, što za okoliš, materijalna i kulturna dobra. Pravilnik citira i razne hidrološke pokazatelje o kojima treba voditi računa: "vodotoci, jezera i akumulacije koje mogu biti uzrok poplava, utjecaj na one elemente kritične infrastrukture koji su od vitalnog značaja za lokalnu ili regionalnu zajednicu, opasnost od poplava rijeka ili bujičnih voda, pregled ugroženih naselja s brojem stanovnika, mjere zaštite u urbanističkim planovima i građenju, hidrometeorološki uvjeti – vodostaj, led, prosječna godišnja količina padalina, zaštitna infrastruktura – nasipi i drugi zaštitni vodoprivredni objekti s pokazateljima o broju, vrstama, dimenzijama i sl., procijenjena veličina ugroženog područja i stupanj izgrađenosti površina – naseljenost, industrija, prometnice, lokacije kritične za formiranje ledenih barijera i utjecaj na plovnost, statistički pokazatelji o najkritičnijim mjesecima u godini, proglašenim elementarnim nepogodama, nastalim štetama i sl.)".⁷⁸

4.4. Zakon o sustavu civilne zaštite

Ovo je relativno novi zakon koji je počeo vrijediti 01. kolovoza 2015. godine kada je prijašnji Zakon o zaštiti i spašavanju prestao biti na snazi. Iako zakon nema direktnog doticaja s knjižnicama, važno je znati da određeni članci (npr. članak 5. ovog zakona) naglašavaju važnost "preventiv[nih], plansk[ih], organizacijsk[ih], operativni[ih], nadzorn[ih] i financijsk[ih] [mjera i aktivnosti] kojima se uređuju prava i obaveze sudionika, ustroj i djelovanje svih dijelova sustava civilne zaštite i način povezivanja institucionalnih i funkcionalnih resursa sudionika koji se međusobno nadopunjuju u jedinstvenu cjelinu radi smanjenja rizika od katastrofa te zaštite i spašavanja građana, materijalnih i kulturnih dobara i okoliša od posljedica prirodnih, tehničko-tehnoloških velikih nesreća i katastrofa, otklanjanja posljedica terorizma i ratnih razaranja."⁷⁹

Osim nabrojanih pravnih dokumenata, Maja Krtalić u svom radu donosi i druge pravne dokumente koji su djelomično, a neki i u cijelosti važni za ovu problematiku zaštite knjižnične

⁷⁸<http://www.duzs.hr/news.aspx?newsID=8011&pageID=1> [stranica zadnji put posjećena 21.07.2016.]

⁷⁹<http://www.zakon.hr/z/809/Zakon-o-sustavu-civilne-za-%C5%A1tite> [stranica zadnji put posjećena 21.07.2016.]

baštine, a to su: Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u RH; Pravilnik o mjerilima za utvrđivanje vrijednosti pokretnina koje imaju kulturnu, umjetničku ili povijesnu vrijednost; Pravilnik o određivanju kulturnih predmeta koji se smatraju nacionalnim blagom država članica Europske Unije; Pravilnik o registru kulturnih dobara; Ustav Republike Hrvatske; Zakon o financiranju javnih potreba u kulturi te Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.⁸⁰

U Hrvatskoj se se vrlo rijetko znanstvenici bavili ovim dijelom poslovanja knjižnice. Osim prevedenih IFLA-inih načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom te IFLA-inog kratkog priručnika za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa, htjela bih izdvojiti i već spomenutu Maju Krtalić koja kvalitetnim radovima vezanim uz zaštitu pisane baštine u knjižnicama otvara jedno novo istraživačko područje do sada gotovo pa netaknuto na području Hrvatske. Unatoč mladoj istraživačkoj temi koja već napomenuto, u Hrvatskoj tek dobiva na svojoj važnosti, ne možemo reći kako prethodno navedeni zakoni i pravilnici ne pružaju poprilično kvalitetnu osnovu za izradu planova zaštite u slučaju katastrofe u hrvatskim knjižnicama. Međutim, određene nedoumice postoje, što je dokazano u istraživanju koje je provedeno u prosincu 2009. godine te siječnju i veljači 2010. godine.⁸¹ Analizom pravnog okvira vezanog uz zaštitu knjižne građe u knjižnicama uvidjelo se da je zadovoljena formalna regulativna te da zakoni jasno govore kako postupati i određenim situacijama. Zamjerka koja ipak postoji tiče se nepreciznog definiranja sankcija koje bi se trebale izvršavati ako se ne postupi u skladu s pravilnikom te pretpostavljena nesustavnost i neprovedivost nadzora.⁸² Osim ove poteškoće, istraživanje navodi i poteškoću definiranja pojma kulturno dobro na koju se ne odnosi sva knjižnična građa. Međutim, ni prva ni druga poteškoća ne predstavljaju veliki problem jer je pravni okvir dobro definiran i pravnom regulativom je pokriveno gotovo u cijelosti područje pisane baštine u knjižnicama.⁸³ Postavlja se pitanje koji su onda uzroci marginaliziranja problematike zaštite knjižnične građe? Odgovore treba tražiti negdje drugdje.

⁸⁰ Krtalić, M. ; Hasenay, D. Zaštita pisane baštine u knjižnicama : analiza stanja i moguće perspektive upravljanja zaštitom hrvatske pisane baštine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 41,1/2(2011), 41.

⁸¹ Isto. Str. 41-42.

⁸² Isto. Str. 42.

⁸³ Isto. Str. 42.

5. Djelatnosti vezane uz zaštitu knjižnične građe u Hrvatskoj

Postoji niz tijela koji su značajni za zaštitu knjižnične baštine. Ministarstvo kulture krovna je institucija koja bi ponajviše trebala utjecati na djelovanje knjižnica. Pri Ministarstvu kulture radi i djeluje nekoliko tijela: Uprava za zaštitu kulturne baštine, Uprava za knjigu i knjižnice te Uprava za kulturni razvitak. Uprava za zaštitu kulturne baštine⁸⁴:

ima vrlo širok opseg djelatnosti, od sustava registracije kulturnih dobara, nadzora nad trgovinom kulturnim dobrima, nadzora, poučavanja, održavanja ispita za restauratorsku djelatnost kroz koje se stječe mogućnost dobivanja licence za obavljanje radova na kulturnim dobrima, provođenja zaštitnih radova na kulturnim dobrima te upravnih i neupravnih postupaka vezanih uz kulturna dobra, do nadzora zaštitnih radova na kulturnim dobrima kroz mrežu konzervatorskih odjela dislociranih po županijskom ustroju.⁸⁵

Unutar Uprave postoji i Odjel za digitalizaciju knjižnične, arhivske i muzejske građe koji naglašava važnost reguliranja i usustavljanja aktivnosti digitalizacije. Hrvatsko knjižnično vijeće također ima zadaću promicanja kvalitetnije i sveobuhvatnije zaštite knjižnične građe. Ono je savjetodavno tijelo Ministarstva kulture RH te radi na podizanju svijesti i promicanju problematike knjižnične struke na višu razinu.⁸⁶ Nadalje, unutar Hrvatskog knjižničarskog društva formirana je Komisija za zaštitu knjižnične građe koja bi trebala podnositi prijedloge i poticaje za bolje djelovanje na poslovima zaštite. Osim toga, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK) kao središnja knjižnica u cijeloj Hrvatskoj također ima ulogu provođenja skrbi preventivne zaštite svoje kao i sve druge knjižne građe u Hrvatskoj. Naravno, neizostavnu ulogu imaju i odjeli koji se bave fizičkom zaštitom knjižne građe, točnije restauratorski i konzervatorski odjeli. Međutim, unutar NSK trebalo bi postojati zvanje knjižničarskog savjetnika za zaštitu knjižnične građe koje do sada nije bilo popunjeno.⁸⁷ U laboratoriju Hrvatskog državnog arhiva odvija se glavni posao restauriranja i konzervacije građe na papiru, ali laboratorij postoji i u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Naravno, ne smijemo zaboraviti ni svaku pojedinačnu knjižnicu koja mora na ispravan način skrbiti i čuvati svoje knjižnično blago te kvalitetno savjetovati svoje korisnike o pravilnoj upotrebi građe.

⁸⁴ Isto. Str. 45.

⁸⁵ Isto. Str. 48.

⁸⁶ Isto. Str. 49.

⁸⁷ Barbarić, A. Plan za slučaj katastrofe – imaju li ga i trebaju li ga hrvatske knjižnice? : (na primjeru knjižnica Sveučilišta u zagrebu). // 12. Dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str.13.

Kao što vidimo, broj djelatnosti nije zanemariv. Ono što bi trebalo poboljšati je njihova međusobna komunikacija. Kako navodi Maja Krtalić u svojem istraživanju, suradnja postoji. Međutim, postavlja se pitanje koliko duboko ta suradnja dotiče ove teme te postoje li veće konkretne razine suradnje u obliku nekakvih projekata i tome slično. "Pitanje je, naravno, koliko su ti suradnički odnosi deklarativni, a koliko uistinu produktivni".⁸⁸ Po svemu sudeći, nedostaje sustavne i planiranje suradnje. Nedostaje suradnja između raznih institucija pa se da zaključiti kako se problem zaštite gleda kao pojedinačni problem svake ustanove, a ne kao poteškoća u kojoj bi međusobna suradnja više institucija dovela do zajedničkog rješavanja nekog problema.⁸⁹ "Imamo dovoljno tijela i ustanova koje obavljaju svoj posao, no potrebno ih je učinkovito povezati i uskladiti".⁹⁰

6. Definiranje poteškoća zaštite knjižnične građe u Hrvatskoj

Postoji niz poteškoća u vezi zaštite knjižnične građe s kojima se knjižnice u Hrvatskoj susreću. Jedna od njih već je spomenuta u ovom radu, a odnosi se na potrebu bolje komunikacije između tijela koje se bave zaštitom knjižne građe. Nadalje, problem postoji i u segmentu financija. Naime, ne postoji stalan udio u financiranju programa zaštite, a sustav zaštite većinom je marginaliziran u Ministarstvu kulture koje sufinancira javne natječaje u kulturi. Osim toga, postoji i obrazovna problematika nepercipiranja i nedovoljne osviještenosti osoblja o tome da je zaštita bitan segment upravljanja svake knjižnice. Također, potrebna je i šira svijest o zaštiti što radnog osoblja što samih korisnika te kreiranje stručnih priručnika o zaštiti i upravljanju građom na hrvatskom jeziku. Radi boljeg očuvanja kulturnog pisanog blaga, potrebno je imati bolji uvid u vlastiti fond te bolju i sustavniju organizaciju za slučaj katastrofa. I zadnje, ali ne i manje važno, potrebna nam je kompletna promjena svijesti u kojemu bi pisanu baštinu doživljavali kao krucijalni segment za kulturni, ali i gospodarski razvoj vlastite zemlje. Svi ovi vidovi važni su i nerazdvojni. Međutim, možda bi najbolji pokušaj promjene sadašnjeg stanja bio bolja osviještenost o problematici zaštite kroz sustavnije izdavanje publikacija i organiziranje raznih seminara, predavanja i radionica. "Odgovornost za stvaranje obrazovne građe kao što su udžbenici, priručnici, smjernice te promotivna građa leži prvenstveno na akademskoj zajednici, no i na stručnom tijelu kao što je Komisija za zaštitu knjižnične građe

⁸⁸ Krtalić, M. ; Hasenay, D. Zaštita pisane baštine u knjižnicama : analiza stanja i moguće perspektive upravljanja zaštitom hrvatske pisane baštine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 41,1/2(2011), 50.

⁸⁹ Isto. Str. 51.

⁹⁰ Isto. Str. 55.

koja je predstavnik struke te može predstavljati sponu koja često nedostaje između akademskog i praktičnog pristupa problematici".⁹¹

6.1. Istraživanja u hrvatskim knjižnicama

Istraživanje⁹² koje je objavljeno 2009. godine, a provedeno 2006. godine, godinu dana nakon donošenja zakonskog akta u kojemu je Ministarstvo kulture Republike Hrvatske propisalo da je svaki ravnatelj samostalne knjižnice, odnosno voditelj knjižnice u sastavu, dužan u roku godine dana donijeti Plan mjera za slučaj opasnosti koji se navodi u članku 3. Pravilnika o zaštiti knjižnične građe donosi rezultate vidljive na samom terenu.⁹³ Naime, u istraživanju su sudjelovale sve županijske matične knjižnice u Republici Hrvatskoj te sve narodne knjižnice u Sisačko-moslavačkoj županiji. Od 18 županijskih matičnih knjižnica odazvalo se njih 12, a na pitanje posjeduju li Plan mjera za zaštitu od katastrofa, potvrdno je odgovorilo tek četiri knjižnice. Od 20 narodnih knjižnica odazvalo se njih 12, a o posjedovanju plana samo je jedna knjižnica odgovorila potvrdno.⁹⁴

Drugo istraživanje ticalo se knjižnica i njene povezanosti s ratnom tematikom. Hrvatska je u periodu Domovinskog rata početkom 1990-ih godina pretrpjela ogromne štete na gotovo svim područjima pa tako i na području kulture. Te godine bile su teške za hrvatske knjižnice. Mnoge od njih, devastirane, trebale su pomoć drugih ustanova. Na svu sreću sve te knjižnice danas normalno djeluju. Međutim, čini se da ovo negativno iskustvo nije razvilo planove zaštite u slučaju katastrofe. Naime, istraživanje provedeno 2010. godine na 39 knjižnica svih vrsta u Hrvatskoj s posebnim naglaskom na one knjižnice koje su proživjele posljedice katastrofe pokazalo je kako nije došlo do promjene u praksi upravljanja zaštitom u slučaju katastrofe. Analiza upitnika dovela je do zaključka da knjižnice gotovo u potpunosti prepoznaju probleme koje nastaju zbog neadekvatnih prostorija i mjesta smještaja knjižnične građe te nedostatka potrebne opreme, ali isto tako nisu uvidjele važnost sustavnog upravljanja zaštitom knjižnica. Prva prepreka koju su naveli ispitanici bile su financije te vještine koje se trebaju steći

⁹¹ Isto. Str. 61

⁹² Anketno istraživanje provedeno je u rujnu i listopadu 2006. za potrebe izrade seminarskog rada za kolegij Zaštita kulturne baštine u knjižnicama na poslijediplomskom studiju Informacijskih znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu

⁹³ Holcer D. Protupožarna zaštita u hrvatskim narodnim knjižnicama : istraživanje stanja u hrvatskim matičnim županijskim knjižnicama i knjižnicama Sisačko-moslavačke županije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 52, 1/4(2009), 220-236. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/99>

⁹⁴ Isto.

posebnom naobrazom. Tu je zapravo vidljiv zastarjeli model percipiranja zaštite jer smo već spomenuli da i financije i prikupljanje novih znanja o zaštiti ne mora nužno iziskivati velika sredstva. Velik broj ispitanika odgovorio je da knjižnica nema službeni plan u slučaju katastrofe, dok također velik broj knjižnica ima neslužbeni i interni plan. Manji dio knjižnica ima službeni plan. Tu je vidljiva potreba promjene jer nas Pravilnik o zaštiti knjižnične građe (članak 4) upozorava da svaka knjižnica mora imati službeni plan zaštite građe u slučaju katastrofe. Podatak koji začuđuje, a ovo istraživanje ga samo potvrđuje je da nešto manje od 50% knjižnica koje su imale prethodno iskustvo rata nisu promijenile strategiju poslovanja te kod njih zaštita nije prepoznata kao sastavni dio poslovanja knjižnice. Ovo istraživanje nam je pokazalo da je svijest hrvatskih knjižničara u segmentu zaštite još uvijek marginalizirana pa bi trebalo poraditi na podizanju važnosti upravljanja zaštitom u slučaju katastrofa.⁹⁵

Još jedno istraživanje tiče se naše teme zaštite. Godine 2011. provedeno je istraživanje u kojemu su sudjelovale knjižnice u sastavu Sveučilišta u Zagrebu te Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Istraživanje je provedeno pomoću upitnika te je od 43 knjižnice na upitnik odgovorilo njih 29. Cilj je bio uvidjeti koliko knjižnica ima formalni plan pripravnosti i postupanja u slučaju katastrofe. Rezultati su bili poprilično razočaravajući. Samo jedna knjižnica ima pisani dokument za postupanje u slučaju katastrofa dok ih osam namjerava izraditi.⁹⁶

Bilo bi dobro provesti neko novo istraživanje koje bi ukazalo na to je li došlo do kakve promjene. Vidljiva je, dakle, problematika izrade Plana mjera za slučaj opasnosti. Međutim, tu možemo kriviti i same knjižnice koje pokazuju minimalnu osviještenost kod poduzimanja preventivnih mjera zaštite, ali se postavlja pitanje i pravne regulacije i kažnjavanja od strane Ministarstava koji su nadležni za ovo provođenje zakona. Nisu li i oni zakazali?

⁹⁵ Krtalić, M. ; Hasenay, D. ; Kiš, K. Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa : utjecaj ratnih iskustava na upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 55, 3/4(2012), 117.

⁹⁶ Barbarić, A. Plan za slučaj katastrofe – imaju li ga i trebaju li ga hrvatske knjižnice? : (na primjeru knjižnica Sveučilišta u Zagrebu). // 12. Dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009, 11-12.

7. Općinska narodna knjižnica Drenovci

Općinska narodna knjižnica Drenovci novija je knjižnica na krajnjem istoku Hrvatske otvorena 2003. godine za građane Općine Drenovci (koja je ujedno i osnivač knjižnice) te Općine Gunja i Vrbanja. Budući da je knjižnica na svojim počecima brojala oko 13 000 primjeraka građe, ona i dalje intenzivno radi na povećanju svoga fonda putem sustava nabave građe, ali i putem darova (sada fond knjižnice ima više od 32 000 primjeraka knjižne i neknjižne građe u vrijednosti preko 5 000 000 kuna). Knjižnica djeluje u moderno opremljenom prostoru sa sljedećim odjelima: dječjim odjelom s igraonicom, odjelom za odrasle, studijskim odjelom, čitaonicom dnevnog tiska, posudbenim odjelom te odjelom multimedije. Općinska narodna knjižnica Drenovci sa svojim stručnim i marljivim zaposlenicima uspjela je postati važno središte i centralno mjesto okupljanja domaćih ljudi toga ruralnog kraja. Posljedično s marljivim radom idu i nagrade, pa je tako ova knjižnica 2015. godine nagrađena za promicanje i doprinos kulturno književnih vrijednosti. Priznanje "Knjižnica godine" dodijelilo je Hrvatsko knjižničarsko društvo koje posebno nagrađuje poticanje kreativnosti, inovativnosti i unapređenje kvalitete što je ova knjižnica svojim predanim radom i dokazala. To potvrđuju i riječi članova povjerenstva koji naglašavaju da drenovačka knjižnica "ispunjava sve zadaće knjižničarske struke, radi s korisnicima puna 62 sata tjedno, izdaje časopis "Hrašće" te se može pohvaliti brojnim programima koji su vrlo rijetki ili ih uopće nema u struci".⁹⁷ U isto vrijeme knjižnica je dobila i Povelju Vukovarsko-srijemske županije.

Općinska narodna knjižnica Drenovci postala je izvorište znanja, intelektualnog rasta i kreativnosti te centar kulturnog života ovog dijela slavonskog kraja. Ona podržava i promiče čitateljske navike i inovativnost pri čemu se velika pažnja pridaje djeci kojoj je organiziran bogat sadržaj (malo kino, druženje uz društvene igre, kreativne i likovne radionice, fotografske radionice, ekološke i dramske radionice, igre na otvorenom, natjecanje u kvizovima). Svojim nesebičnim zalaganjem djelatnici knjižnice stvorili su mjesto u kojemu se aktivno radi i na promicanju svijesti o kulturnom naslijeđu, prije svega zavičajnom. Naime, u sklopu projekta digitaliziranja vrijednih knjiga na web stranicama knjižnice objavljene su pojedine knjige koje su postale dostupne svim korisnicima interneta, a uglavnom se odnose na publikacije vezane uz ovaj kraj. Osim digitalizacije, svojim redovnim održavanjem promocija knjiga pučkih pisaca puno se doprinositi naglašavanju važnosti lokalnog publiciranja i objavljivanja književnih djela. Nadalje, intenzivno se radi na časopisu Hrašće koji je na razne načine povezan sa širim

⁹⁷ http://www.knjiznica-drenovci.hr/katalog_informacija/ [stranica zadnji put posjećena 18.08.2016.]

prostorom Drenovaca i u kojemu se obrađuju teme važne za ovaj kraj. Zavičajna zbirka bez ovog vrijednog časopisa imala je u 2015. godini 260 jedinica građe. U tijeku je i izgradnja podzbirke u Zavičajnoj zbirci u kojoj se počinje pohranjivati audio-vizualna građa vezana uz Općinu Drenovci. S ovim sadržajima je ne samo najmlađima nego i ostalim članovima osiguran bogat sadržaj – osim već spomenutih promocija knjiga, održava se tu i promocija časopisa, ali se redovno organizira i popularna Noć knjiga, premjera filmova, radionice za odrasle, tečaj računalstva, okrugli stolovi, itd. Vidljiv je trud zaposlenika koji pokušavaju za svaki uzrast osmisлити sadržaje i pri tome su izuzetno uspješni. Upravo to ova knjižnica i navodi u misiji svog poslanja – omogućavanje svim građanima "opismenjavanje, čitanje, učenje, saznavanje, obaviještenost, jačanje osobnih kulturnih, duhovnih i demokratskih potencijala, upoznavanje i korištenje dobrobiti novih tehnologija, kreativno i kvalitetno provođenje slobodnog vremena bez obzira na njihovu dob, spol i rod, društveni status, naciju, vjeru, rasu ili bilo koja druga obilježja".⁹⁸ Iako je 2014. godina za ovu knjižnicu bila teška zbog nezapamćenih poplava, zaposlenici knjižnice su i dalje predano radili na njenom unaprjeđenju pa se tako te godine prijavljuje čak sedam projekata na natječaj Javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske. Osim toga, u tom periodu knjižnica dobiva još dva zaposlenika te od tada knjižnica broji četiri stručna djelatnika.

7.1. Poplave u Slavoniji 2014. godine

U svibnju 2014. godine Slavoniju, točnije sela na istoku županjske Posavine tzv. Cvelferiju pogodila je velika prirodna katastrofa u kojoj je rijeka Sava dosegla svoju najvišu razinu ikada te je zbog obilnih kiša probila nasipe kod Rajevog Sela i Račinovaca. (Slika 1.) Zbog toga je stanovništvo Gunje, Račinovaca, Rajeva Sela, Bošnjaka, Vrbanje, Drenovaca, Strošinaca, Đurića te Posavskih Podgajaca i Soljana bilo evakuirano. U ovom malom istraživanju, cilj mi je bio uvidjeti kako su se Općinska narodna knjižnica Drenovci i njezini zaposlenici snašli u ovakvoj nepredviđenoj i neugodnoj situaciji. Zbog toga sam odlučila posjetiti knjižnicu i porazgovarati s ravnateljem gospodinom Goranom Pavlovićem.

⁹⁸ http://www.knjiznica-drenovci.hr/katalog_informacija/ [stranica zadnji put posjećena 18.08.2016.]

Slika 1.⁹⁹

Kako je Sava 17. svibnja izašla iz svog korita i približavala se selima Cvelferije, tako je i knjižnica sve više bila u opasnosti. Budući da je glavna opasnost krenula s neradnim danom, subotom, do ponedjeljka se u knjižnici ništa nije obavljalo. U ponedjeljak, 19. svibnja Sava još uvijek nije prijetila izravno Drenovcima, ali su zaposlenici došli na posao i krenuli s pripremanjima za evakuaciju. I tu kreće prva pohvala na račun ove knjižnice. Naime, Plan mjera za slučaj opasnosti u knjižnici je postojao čak dvije godine prije same poplave, dakle 2012. godine. To je i bio temelj kojim su se vodili prilikom evakuacije. Iako, ističe gospodin Pavlović, pravilnik o zaštiti građe nije prošao verifikaciju vijeća, pa zbog toga nije bio objavljen na internetskim stranicama. Međutim, zaposlenici su bili upoznati s dokumentom, a to je u tom kriznom trenutku bilo najvažnije. Tako je i krenula akcija. Znalo se da su navrjednije knjige (zavičajna zbirka) i ostala vrijedna građa na katu (o tome se i prije poplave vodilo računa), pa se ta građa uopće nije dirala. Ostatak građe, koji je bio u prizemlju (knjižna građa, igračke, ali i informatička oprema), već taj ponedjeljak, prije same izravne opasnosti za Drenovce, počeo se premještati gore na kat. Budući da se tada aktivirao velik broj volontera, knjižnici su u premještanju građe pomogli veterani domovinskog rata i vatrogasci iz Nuštra. Tako je već u ponedjeljak donji dio knjižnice bio potpuno ispražnjen. U tom prvom kriznom periodu i stručnjaci bibliotekari iz Zagreba kontaktirali su knjižnicu Drenovci i ponudili pomoć. Također, bilo je poziva i iz Ministarstva kulture i Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a nakon opasnosti knjižnicu je posjetila i kolegica iz Zagreba koja je pohvalila rad zaposlenika knjižnice i čestitala na brzim reakcijama. I Hrvatsko knjižničarsko društvo na svojoj internetskoj stranici, prenijelo je informaciju da je građa iz knjižnice sačuvana i da se evakuacija građe uspješno obavila.¹⁰⁰ Nakon prvih kriznih dana, uvidjelo se da poplava ne prijeti Drenovcima i da direktnog ulaska

⁹⁹ https://hr.wikipedia.org/wiki/Poplave_u_isto%C4%8Dnoj_Hrvatskoj_u_svibnju_2014.

¹⁰⁰ <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/966> [stranica zadnji put posjećena 06.09.2016.]

vode u selo neće biti. Zbog toga se nakon par dana (točnije, od petka, 23. svibnja) građa počela vraćati u prizemlje, ali naravno, za to je ipak trebalo više vremena i tu su također uskočili volonteri, ovoga puta kolege knjižničari iz Vukovara i Vinkovaca. Kako naglašava ravnatelj Pavlović, u tom periodu nikome nije ni bilo do zaduživanja knjiga. Međutim, svega tjedan dana knjižnica je bila nedostupna, a nakon toga ponovno je počela sa svojim radom.

Knjižnica Drenovci pokazala je svoju visoku profesionalnu osviještenost u području zaštite građe od velikih prirodnih katastrofa. Svi djelatnici prošli su potrebnu obuku te su u teoriji i praksi uvidjeli kako se pristupa gašenju vatre i skidanju sigurnosnih osigurača. Knjižnični prostor ima aparate propisane standardima. Tako se aparati za gašenje vatre redovito pregledavaju, ali npr. sustav zaštite od krađe ne postoji, jer kako naglašavaju, krađa je u ovoj knjižnici zanemariva, a novaca za razbacivanje nemaju. Osim toga, specificirali su jednu djelatnicu koja se brine o zaštiti građe i njenom produljenju vijeka trajanja. Ravnatelj knjižnice nije naglašavao važnost financija u cjelokupnoj politici vođenja ove kulturne ustanove. On naime smatra da je problem zaštite građe generalan i da se tom segmentu knjižničarstva općenito ne posvećuje dovoljna pažnja. Počevši od fakulteta na kojima bi po njegovom mišljenju trebao postojati veći broj kolegija, do skupština i sastanaka kolega knjižničara na kojima bi se manje trebalo razgovarati o temama koje nemaju veze s problemima i svakodnevicom u malim knjižnicama. Po njegovom mišljenju, cijena može jedino bitno utjecati na prostore koji su neadekvatni i koji nisu prilagođeni radu struke odnosno koji nisu namjenski građeni za nju. Zbog toga Pavlović smatra da je problem u društvu u cjelini i da bi svatko u svojoj profesiji, bio on arhitekt knjižnice, bravar, zidar, električar ili bibliotekar što savjesnije i temeljitije trebao obavljati svoj posao i tada bi stvari bile puno jednostavnije.

Iz ovog sadržanoj razgovora s ravnateljem Općinske narodne knjižnice Drenovci, uvidjela sam jednu veliku profesionalnost i ljubav prema svom zanimanju. Iskreno govoreći, prije samog intervjua bila sam gotovo sigurna kako knjižnica nije bila spremna za poplavu i kako Plan nije postojao te kako će rezultati našeg razgovora biti jednaki rezultatima ostalih istraživanja (koja sam u prethodnim poglavljima navela) u vezi prirodnih katastrofa i nesreća u Hrvatskoj. Na sreću, razgovor je tekao u sasvim drugom smjeru. Knjižnica Drenovci iako mala, pokazala se vrlo velikom. Zaposlenici knjižnice svojim savjesnim i marljivim radom, kreativnim idejama i velikom voljom pokazali su kako se voli svoj posao, ali i svoj kraj. Ovo je jedan svijetli primjer nesebičnosti i predanosti profesionalnom radu u kojemu je dokazano kako napredak zajednice, njen boljitak i unaprjeđenje treba svakom pojedincu biti na listi prioriteta. Ipak, i dalje sam

dojma da su to djela entuzijastičnih pojedinaca i da je nužno što prije početi s temeljitim razvojem preventivne zaštite knjižnične građe u hrvatskim knjižnicama.

8. Zaključak

Zaštita knjižnične građe u slučaju prirodnih katastrofa neopravdano je zanemareni dio poslovanja knjižnice. U ovom radu iznesene su teorijske pretpostavke upravljanja zaštitom. Možemo zaključiti kako je teorijski dio upravljanja zaštitom dobro potkrijepljen (bez obzira na pojedine nedostatke) kao i zakonodavna osnova u Republici Hrvatskoj. Ipak, organizacija i planiranje zaštite treba se sustavnije obrađivati jer je vidljivo da se u praksi knjižnice u Hrvatskoj još uvijek ne snalaze. Naime, rijetko je koja knjižnica upoznata sa zakonskim okvirom koji nalaže potrebu sastavljanja Plana mjera za slučaj opasnosti koji je donijelo Ministarstvo kulture 2005. godine u sklopu Pravilnika o zaštiti knjižnične građe. Upravo ovaj podatak daje nam zaključiti kako knjižnice i dalje segment zaštite građe ne svrstavaju u prioritete poslovanja knjižnice. Ako uzmemo u obzir da rizik od pojave prirodnih katastrofa u svijetu i u Hrvatskoj raste (od poplava, potresa i drugih elementarnih nepogoda) potrebno je osvijestiti struku o mogućim rizicima i učiti na prethodnim iskustvima kojih nažalost nije bilo malo. Jedan od takvih loših iskustava zamalo je iskusila i Općinska narodna knjižnica Drenovci kada su nemile poplave zahvatile istok Hrvatske. U intervjuu s ravnateljem knjižnice Goranom Pavlovićem, uvidjelo se da je knjižnica imala Plan mjera za slučaj opasnosti donesen dvije godine prije poplave, dakle 2012. godine. Zbog toga i zbog dobre pripremljenosti zaposlenika, građa knjižnice bila je premještena na sigurno i tako spašena od moguće nesreće. Usprkos svjetlom primjeru, u Hrvatskoj i dalje ne postoji dovoljna osviještenost o zaštiti knjižnične građe. Potrebna je kolektivna promjena u kojoj treba prihvatiti da se nesreće ne događaju nekom drugom. Nažalost, tu su oko nas, a primjeri iz one malo starije prošlosti – rat, i bliže prošlosti – poplave u Slavoniji, izgleda nisu dovoljno utjecali na svijest i pokušaj većeg posvećivanja pažnje upravljanju zaštitom u slučaju katastrofa. Dakle, za temeljiti pristup ovoj problematici potrebna nam je dobro i sustavno razrađena teorija s kojom će biti upoznat čitav niz profesionalnih djelatnika kulturnih ustanova. Osim toga, potrebna nam je veća osviještenost radi što boljeg preventivnog djelovanja i umanjivanja šteta i mogućih razornih posljedica. S tim u skladu ide i neizostavno obrazovanje koje se kroz razne segmente rada može ispuniti (od predavanja, radionica, okruglih stolova, itd.). Potrebno je i usklađivanje niza profesionalnih ustanova, ali i osviještenost svake od pojedinačnih ustanova. Jednostavno, potrebna nam je sustavnija i sveobuhvatnija obrada ove problematike kako bi našu kulturnu baštinu dostojno i što je moguće duže sačuvali za buduće naraštaje. Sve dok to ne ostvarimo, pokazujemo da povijest ne cijenimo dovoljno i da ne podržavamo ono Kedrovo razmišljanje da je prošlost sredstvo za razumijevanje sadašnjeg i predviđanje budućeg.

9. Literatura

- After the Flood : Emergency Stabilization and Conservation Measures. Dostupno na: <http://cool.conservation-us.org/byorg/nps/npsafter.html>]
- Barbarić, A. Plan za slučaj katastrofe – imaju li ga i trebaju li ga hrvatske knjižnice? : (na primjeru knjižnica Sveučilišta u Zagrebu). // 12. Dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 3-14.
- Croft, J.A. The preservation evolution : a review of preservation literature, 1999-2001. // Library Resources and Technical Services 47, 2(2009)
- Čučković, D. Čuvanje i zaštita knjiga u knjižnicama. Zagreb : Kultura, 1956.
- Dadić, V.; Sarić, E. Osnove zaštite bibliotečne građe. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1973.
- Foot, M. Preservation policy and planning. // Preservation management for libraries, archives and museums / ed. by G. E. Gorman and S. J. Shep. London : Facet Publishing, 2006
- Holcer, D. Protupožarna zaštita u hrvatskim narodnim knjižnicama : istraživanje stanja u hrvatskim matičnim županijskim knjižnicama i knjižnicama Sisačko-moslavačke županije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 52, 1/4(2009), 220-236. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/99>
- Harvey, R. Preservation in libraries : principles, strategies and practices for librarians. London : Bowker-Sauer, 1993
- IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.

- IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012.
- Krtalić, M.; Hasenay, D.; Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011). Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/103>
- Krtalić, M.; Hasenay, D. Zaštita pisane baštine u knjižnicama : analiza stanja i moguće perspektive upravljanja zaštitom hrvatske pisane baštine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 54, 1/2(2011), str. 37-66. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/103>
- Krtalić, M. ; Hasenay, D. ; Kiš, K. Upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa : utjecaj ratnih iskustava na upravljanje zaštitom u slučaju katastrofa u hrvatskim knjižnicama // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 55, 3/4(2012), str. 103-118. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/108>
- Laszlo, Ž. ; Perčinić, K.B. ; Stublić, H. Što činiti u slučaju nesreće, velike nesreće ili katastrofe? //Muzej u kriznim situacijama. Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, 2010. Dostupno i na: <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/10/Kratke-smjernice-za-izradu-plana-mjera-za-slu%C4%8Daj-opasnosti-za-narodne-knji%C5%BEnice.pdf>
- Matthews, G. Preservation Training. // Handbook of library training practice and development, vol. 3. / ed by Alan Brine. Aldershot : Ashgate, 2009
- Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine. 52(2005). Dostupno i na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html

- Pravilnik o metodologiji za izradu procjena ugroženosti i planova zaštite i spašavanja. // Narodne novine. 174(2004), 79(2007), 38(2009), 127(2010), 30(2014), 67(2014). Dostupno na: <http://www.propisi.hr/print.php?id=3960>
- Procjena ugroženosti Republike Hrvatske od prirodnih i tehničko-tehnoloških katastrofa i velikih nesreća /Republika Hrvatska, Državna uprava za zaštitu i spašavanje. Zagreb, 7. svibnja 2009. Dostupno na: <http://www.duzs.hr/news.aspx?newsID=8011&pageID=1>
- Hrvatska platforma za smanjenje rizika od katastrofa. Dostupno i na: http://www.platforma.hr/images/dokumenti/Procjena_rizika_RH_FINAL.pdf
- Savjetovanje o zaštiti bibliotečne građe (1 ; 1981 ; Zagreb). Zbornik radova. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1982.
- Zakon o knjižnicama. // Narodne novine. 105(1997), 5(1998), 104(2000), 69(2009). Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/745/Zakon-o-knji%C5%BEicama>
- Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. // Narodne novine. 69(1999), 151(2003), 157(2003), 87(2009), 88(2010), 61(2011), 25(2012), 136(2012), 157(2013). Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara>
- Zakon o sustavu civilne zaštite. //Narodne novine. 82(2015). Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/809/Zakon-o-sustavu-civilne-za%C5%A1tite>
- <http://izreka.com/index.php/izreke/197-izreke-i-citati-o-knjigama>
- <http://www.ffzg.unizg.hr/kspuff/velika-poplava-u-firenci-1966-godine/>
- <http://www.knjiznica-drenovci.hr/>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Poplave_u_isto%C4%8Dnoj_Hrvatskoj_u_svibnju_2014
- <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/966>